

Wspomaganie wczesnej edukacji w kontekście efektywności instytucji przedszkola, czyli jak mierzyć jakość Skalą Oceny Jakości Środowiska Dziecka w Wieku Przedszkolnym (ECERS-R)

Dr Piotr Gindrich

Wprowadzenie

Skala Oceny Jakości Środowiska Dziecka w Wieku Przedszkolnym, w skrócie ECERS-R (*Early Childhood Environment Rating Scale – Revised*), choć nieznaną w Polsce, jest wartościowym narzędziem badawczym zarówno dla pedagoga, jak i pedagoga specjalnego zajmującego się edukacją przedszkolną. Mając na względzie zachodzące zmiany w obrębie systemu szkolnego i coraz silniejsze tendencje do inkluzji edukacyjnej i kulturowej na świecie, nie sposób pominąć jakości środowiska przedszkola. Edukacja stanowi bowiem klucz do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym każdego człowieka²³. Nauczanie i wychowanie przedszkolne nabiera w tym przypadku szczególnej wagi. Już w przedszkolu powinno się rozpocząć proces przygotowania jednostki do pełnego udziału w życiu społecznym, a zarazem inkluzji. Istotną kwestią jest też rozpoznanie słabych i silnych stron rozwoju przedszkolaka oraz ujemnych i dodatnich cech środowiska, w którym przebywa, co wiąże się ze skutecznością diagnozy, terapii i profilaktyki. Mając na uwadze dzieci przedszkolne z niepełnosprawnościami, należy podkreślić, że wczesne wspomaganie nie będzie działaniem owocnym bez określenia czynników tkwiących w samym dziecku oraz w jego środowisku, mogących sprzyjać jego rozwojowi lub go utrudniać. Pomocna w tym przypadku może być „jakość środowiska”.

Wyjaśnienie pojęć „jakość” i „środowisko”

Trzeba podkreślić, że dopiero na początku lat 80. w USA po raz pierwszy dostrzeżono znaczenie dokładnego zdefiniowania jakości w różnorodnych kontekstach. Mając na względzie okres przedszkolny, badacze przyjmowali zwykle dwubiegową perspektywę przy określaniu jakości, rozu-

miejąc ją jako dobrą lub złą opiekę nad dzieckiem. We współczesnej pedagogice przedszkolnej ocena jakości opiera się na wnikliwym poznaniu środowiska, w którym ma miejsce proces nauczania i wychowania dziecka, w tym także na określeniu skuteczności programu edukacyjnego funkcjonującego w przedszkolu²⁴. Jakość jest jednym z najczęstszych tematów toczących się współcześnie w kręgach naukowych dyskusji o wychowaniu przedszkolnym zarówno dzieci sprawnych, jak i tych z niepełnosprawnościami. Jednak jej pojęcie jest trudne do zdefiniowania, ponieważ oszacowanie jakości na płaszczyźnie pedagogicznej wydaje się być zależne od subiektywnego punktu widzenia przyjmowanego przez obserwatora²⁵. Ujęcie reprezentowane przez rodziców i specjalistów, takich jak: pracodawcy, pracownicy socjalni, pedagogzy specjalni, osoby zarządzające oświatą, odwołuje się do patrzenia na jakość przez pryzmat efektywnej, wielokanałowej komunikacji i cechuje się małą klarownością, a zarazem dużą elastycznością znaczeniową²⁶. Jakość w rozumieniu badaczy wieku przedszkolnego mierzy się zaś przez zbadanie relacji między nauczycielami i dziećmi w placówce edukacyjnej, dogłębne poznanie programu dydaktyczno-wychowawczego oraz środowiska przedszkola²⁷. W podobnym duchu utrzymana jest definicja jakości opublikowana przez *National Association for Education of Young Children* (NAEYC), czyli Narodowe Stowarzyszenie na Rzecz Edukacji Dzieci Przedszkolnych. Wysoką jakość opieki nad dzieckiem przedszkolnym wg NAEYC gwarantuje środowisko zapewniające wiele dostosowanych do wieku i poziomu rozwojowego dziecka zajęć, cechujące się atmosferą życzliwości, ciepła emocjonalnego i wrażliwości oraz

²³ Gindrich P., Kirenko J. *Odkrywanie niepełnosprawności wzrokowej w nauczaniu włączającym*, Lublin 2007.

²⁴ Arnett J. *Caregivers in day-care centers: Does training matter?*, *Journal of Applied Developmental Psychology*, nr 10, 1989.

²⁵ Cryer D. *Defining and assessing early childhood program quality*. *Educational Research and Development Centers Program*, Office of Educational Research and Improvement, U.S. Department of Education, Annals, nr 563, 1999.

²⁶ Ceglowski D. *How stakeholder groups define quality in child care*, *Early Childhood Education Journal*, nr 32, 2004.

²⁷ Blau D.M. *The production of quality in child care center*, *The Journal of Human Resources*, nr 32, 1996.

stwarzające wiele możliwości wzbogacania rozwoju poznawczego dziecka. Ważne w tym przypadku jest to, że definicja NAEYC posługuje się pojęciem wysoka jakość (*high quality*), a nie jakość (*quality*) i stara się określić stan optymalny środowiska, podobnie jak ma to miejsce w skali ECERS, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Wśród definicji środowiska na czoło wysuwa się propozycja twórców skali ECERS-R – Harmsa, Clifforda i Cryera²⁸. Wg nich środowisko to szeroka kategoria znaczeniowa, obejmująca przestrzeń zamkniętą i otwartą, w obrębie której odbywają się zajęcia z dziećmi, realizowany jest program psychoedukacyjny oraz zachodzą relacje społeczne dzieci w wieku przedszkolnym i dorosłych (personelu pedagogicznego, rodziców).

Geneza skali ECERS-R

Skala ECERS-R jest wersją zaktualizowaną skali ECERS opublikowanej w 1980 roku w USA. Przyjmuje takie same założenia i pojęcia, jak te, które sformułowano w odniesieniu do jej wcześniejszej wersji. Dotyczy jakości środowiska dydaktyczno-wychowawczego dzieci w wieku od 2,5 do 5 lat. Skala ECERS-R została przetłumaczona z języka angielskiego m.in. na takie języki, jak: włoski, szwedzki, niemiecki, portugalski, hiszpański i islandzki. Stosowano ją w wielu badaniach o zasięgu międzynarodowym²⁹.

Struktura skali ECERS-R

W tabeli 1 zawarto poszczególne podskale i twierdzenia w skali ECERS-R. W sumie w 7 podskalach stanowiących główne zmienne zawierają się 43 twierdzenia będące bardziej szczegółowymi ich wskaźnikami. Każde z twierdzeń zawiera precyzyjne charakterystyki ułatwiające ocenę jakości środowiska i dodatkowe wyjaśnienia w sytuacji, kiedy dana cecha środowiska przedszkolnego jest trudna do zaobserwowania.

Tabela 1. Układ podskal/kategorii jakości i twierdzeń/wskaźników go określających w skali ECERS-R. Przedruk części materiałów za zgodą Teachers College Press.

PODSKALA/ KATEGORIA JAKOŚCI ŚRODOWISKA DZIECKA	TWIERDZENIA/WSKAŹNIKI ZAWARTE W DANEJ PODSKALI/ KATEGORII JAKOŚCI ŚRODOWISKA DZIECKA
I. Przestrzeń i jej wyposażenie	1. Przestrzeń zamknięta 2. Wyposażenie służące dbaniu o siebie, zabawie i nauce 3. Wyposażenie służące relaksacji i wygodzie 4. Przygotowanie pomieszczenia do zabawy 5. Przestrzeń służąca poczuciu prywatności, intymności dziecka 6. Prezentacja materiałów związanych z działalnością dziecka 7. Przestrzeń służąca zabawie angażującej dużą motorykę 8. Sprzęt rozwijający dużą motorykę
II. Kształtowanie codziennych nawyków dziecka	9. Powitanie/pożegnanie 10. Posiłki/przekąski 11. Sen/odpoczynek 12. Mycie się/korzystanie z toalety 13. Czynności prozdrowotne 14. Czynności służące zachowaniu bezpieczeństwa
III. Język – myślenie	15. Książki i obrazki, zdjęcia 16. Stymulowanie dziecka do komunikowania się 17. Stosowanie języka w rozwijaniu myślenia 18. Nieformalne stosowanie języka
IV. Działania/ czynności dziecka	19. Mała motoryka 20. Plastyka/technika 21. Muzyka/ruch 22. Klocki 23. Piasek/woda 24. Odgrywanie ról (drama) 25. Przyroda/środowisko 26. Matematyka/liczba 27. Korzystanie z telewizora, magnetowidu, i/lub komputera 28. <i>Kształtowanie postawy akceptującej różnicowanie</i>
V. Relacje społeczne dziecka	29. Sprawowanie kontroli nad zajęciami służącymi kształtowaniu dużej motoryki 30. Sprawowanie ogólnej kontroli nad dziećmi (na innych zajęciach poza wymienionymi w punkcie 29) 31. Dyscyplina 32. Relacje personel – dziecko 33. Relacje między dziećmi
VI. Struktura programu	34. Ramowy plan dnia 35. Swobodna, nieskrępowana zabawa 36. Czas dla grupy 37. <i>Warunki dla zaspokajania potrzeb dzieci z niepełnosprawnością</i>

²⁸ Harms T., Clifford R.M., Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale. Revised Edition*, New York and London, 2005.

²⁹ Ibidem.

VII. Rodzice i personel	38. Warunki dla współpracy z rodzicami 39. Warunki dla zaspokajania indywidualnych potrzeb personelu 40. Warunki dla zaspokajania zawodowych potrzeb personelu 41. Relacje i współpraca między przedstawicielami personelu 42. Sprawowanie kontroli nad personelem i ocena skuteczności jego pracy 43. Możliwości rozwoju zawodowego personelu.
-------------------------	--

Ocena jakości środowiska w skali ECERS-R

Każde spośród 43 twierdzeń jest oceniane przez obserwatora w skali 7-stopniowej: 1 – jakość całkowicie niezadowolająca, 3 – dostateczna, 5 – zadowolająca, dobra, 7 – optymalna. Obserwator może także wykorzystać oceny 2, 4 i 6, stanowiące tzw. oszacowania pośrednie, czyli np. ocena 2 znajduje się dokładnie pomiędzy 1 a 3.

Zasady rzetelnego oceniania jakości środowiska przez obserwatora w skali ECERS-R

1. W przypadku gdy użytkownik skali jest obserwatorem z zewnątrz, a nie członkiem personelu dydaktycznego przedszkola, jego obserwacja powinna trwać co najmniej 3 godziny lub nawet dłużej.
2. Badacz-obserwator powinien rozpocząć wypełnianie skali od podskali I. „Przestrzeń i jej wyposażenie”, gdyż twierdzenia w niej zawarte są najłatwiejsze do obserwacji.
3. Swobodna aktywność dziecka podczas zajęć w przedszkolu nie powinna być zakłócana przez obserwatora.
4. Badacz nie powinien podczas obserwacji nawiązywać kontaktu z dziećmi, chyba że coś im zagraża oraz nie może przeszkadzać personelowi przedszkola w pracy.
5. Niekiedy badacz podczas obserwacji powinien dokonać wglądu zarówno w materiał, jak i w sposób jego zastosowania przez dziecko na zajęciach.
6. Zaleca się, by badacz zdobył dodatkowe informacje od nauczyciela na temat wskaźników, których nie był w stanie sam zaobserwować³⁰.

Skala ECERS-R a specjalne potrzeby edukacyjne

Od 1980 roku skala ECERS ulegała przeobrażeniom, a prezentowana jej najnowsza wersja odzwierciedla zmiany w sposobie myślenia badaczy na temat tego, jak określić jakość środowiska dziecka w wieku przedszkolnym. W przeciwieństwie do poprzednich, wersja zaktualizowana ECERS-R uwzględnia specjalne potrzeby edukacyjne dzieci, np. te mające związek z niepełnosprawnością, alergią, dwujęzycznością, zróżnicowaniem kulturowym (przynależnością do grupy etnicznej i religijnej) czy też biedą. Fakt ten sprawia, że wychodzi ona naprzeciw globalnym tendencjom edukacyjnym w dobie ponowoczesności. Na uwagę pedagoga specjalnego zasługują twierdzenia 28 i 37 skali (ich nazwy zaznaczono w tabeli pochyłą czcionką). Pierwsze z nich akcentuje kwestię przeciwdziałania uprzedzeniom wobec niepełnosprawności, a także innych form odmienności związanych np. z rasą, płcią, kulturą, wiekiem. Ocenia się w nim to, w jakim stopniu zajęcia w przedszkolu przyczyniają się do kształtowania u dzieci postawy akceptującej różnorodność, a zatem odrzucającej wszelką dyskryminację z powodu ujawnianej inności. Duże znaczenie ma tutaj zróżnicowanie materiałów wykorzystywanych w pracy z dziećmi oraz pozytywne nastawienie samego personelu przedszkola wobec odmienności. Drugie skupia się na ocenie tego, czy przedszkole stwarza specyficzne warunki wychowawcze dla dziecka z niepełnosprawnością lub odmienne pod innym względem. Przy oszacowaniu jakości bierze się w tym przypadku pod uwagę stopień uczestnictwa dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych grupy przedszkolnej oraz weryfikuje skuteczność działań personelu przedszkola i rodziców. Efektywność pracy pedagogicznej personelu określa się w oparciu o poziom przygotowania otoczenia fizycznego przedszkola, w jakim przebywa dziecko z niepełnosprawnością (np. problem niwelowania barier architektonicznych). Ponadto uwzględnia się stopień zaangażowania personelu przedszkola w proces stawiania indywidualnej diagnozy oraz określa jego wkład włożony w nawiązywanie i podtrzymywanie wartościowej współpracy z innymi profesjonalistami (lekarzami, psychologami, pedagogami, pedagogami specjalnymi) i rodzicami dziecka. Owocna kooperacja świadcząca o wysokiej jakości opieki oznacza wspólne, zintegrowane działanie na rzecz optymalnego zaspokajania potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami i ich rówieśników z grupy przedszkolnej. Może przejawiać się np. w konstruowaniu przez personel bardziej wszechstronnie oddziałujących na dziecko indywidualnych programów wczesnego wspomagania.

³⁰ Ibidem.

Zakończenie

W świetle zaprezentowanych faktów można stwierdzić, że skala ECERS-R stanowi cenne uzupełnienie listy skal obserwacyjnych stosowanych w badaniach wspomagania rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce. Co więcej, ECERS-R odsłania nowe perspektywy w pedagogice specjalnej, stając się wartościowym narzędziem w badaniach dotyczących jakości pracy przedszkola, uwzględniających dzieci z niepełnosprawnościami i chorobami (np. z alergią), dwujęzyczne, wywodzące się z rodzin o niskich dochodach lub też zagrożone deprivacją kulturową.

Bibliografia

1. Arnett J. *Caregivers in day-care centers: Does training matter?*, Journal of Applied Developmental Psychology, nr 10, 1989.
2. Blau D.M. *The production of quality in child care center*, The Journal of Human Resources, nr 32, 1996.
3. Ceglowski D. *How stakeholder groups define quality in child care*, Early Childhood Education Journal, nr 32, 2004.
4. Cryer D. *Defining and assessing early childhood program quality. Educational Research and Development Centers Program, Office of Educational Research and Improvement*, U.S. Department of Education, Annals, nr 563, 1999.
5. Gindrich P., Kirenko J. *Odkrywanie niepełnosprawności wzrokowej w nauczaniu włączającym*, Lublin 2007.
6. Harms T., Clifford R.M., Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale. Revised Edition*, New York and London, 2005.

---

*Autor jest pracownikiem naukowym
Zakładu Psychopedagogiki Specjalnej Uniwersytetu
Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

Materiały pokonferencyjne

WCZESNE WSPOMAGANIE ROZWOJU DZIECKA oraz WSPARCIE JEGO RODZINY Radom, 23-25 kwietnia 2009 roku

Organizatorzy:

- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących im. Księdza Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Radomiu
- Departament Edukacji Publicznej i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie
- Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie
- Kolegium Nauczycielskie w Radomiu pod opieką naukową Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie